

VraagRaak
Steunpunt medezeggenschap

Handreiking vervolg **Manifest**

**familiebeleid
in de VG-sector**

Aanleiding: Manifest familiebeleid

Februari 2016 presenteerde KansPlus het 'Manifest Familiebeleid in de VG-sector'. De aanleiding voor het Manifest was de behoefte van veel familieleden en vertegenwoordigers om beter betrokken te worden bij de vele beslissingen die de zorginstelling neemt over de zorg en begeleiding van hun verwant met een beperking. Daarnaast had een aantal familieorganisaties de wens om zich duidelijker als belangenbehartigende organisatie van verwanten te Manifesteren en te plaatsen. Uiteraard de positie van de cliëntenraad als belangenbehartigend orgaan van alle cliënten onverlet latend. KansPlus heeft als landelijke organisatie deze signalen opgepakt, met het Manifest als resultaat.

Het doel van het Manifest

Het Manifest is een pleidooi om familie op alle niveaus als vanzelfsprekend te betrekken bij de zorg- en dienstverlening voor hun verwant. Het gaat hierbij om betrokkenheid op thema's als cliëntenbeleid, kwaliteitsbeleid en veiligheidsbeleid. Maar ook om betrokkenheid bij de manieren waarop de individuele zorg wordt vormgegeven en uitgevoerd. Dus enerzijds betrokken zijn bij het voorbereiden, bespreken en volgen van de uitvoering van het ondersteuningsplan op individueel niveau. En anderzijds betrokken zijn bij de beslissingen die van grote invloed zijn op het leven van de verwant op het niveau van de woongroep, activiteitengroep, locatie, afdeling of instelling. De gewenste betrokkenheid wordt in het Manifest beschreven aan de hand van zes stellingen.

In de titel van het Manifest was destijds naast het begrip familiebeleid ook het begrip familievereniging opgenomen. Voor alle duidelijkheid, het gaat hier om elk verband van familieleden. Dat kan een familievereniging zijn, maar ook een familieverband, verwantenberaad (hoe dan ook genoemd) op woonunit-niveau, regio-niveau, sectorniveau of instellingsniveau. Zonder dat er sprake hoeft te zijn van enige vorm van rechtspersoonlijkheid.

Het Manifest heeft uitdrukkelijk niet de intentie om de inspraak van de cliënten zelf opzij te zetten. Waar cliënten zelf kunnen meepraten en meebeslissen, gaat dat altijd voor. In de praktijk zal de inspraak vaak samen of in goed overleg plaatsvinden. Dit binnen het zogenaamde driehoeksoverleg,

Het doel van deze handreiking

Het Manifest is landelijk positief ontvangen. Dat biedt volop aanknopingspunten voor familieverenigingen, familieverbanden en verwantenberaden. Zij kunnen met het Manifest aan de slag - voor zover niet al gebeurd - en de betrokkenheid van de familie in beeld brengen. Uiteraard kunnen ook cliëntenraden onderdelen uit het Manifest gebruiken en bij hun belangenbehartiging betrekken. Uiteindelijk zijn het de resultaten die tellen.

In deze handreiking kunt u lezen welke stappen u kunt zetten en welke (gespreks)-partners u over uw wensen kunt informeren. Door wie u gehoord wilt worden of met wie u de dialoog aan wilt gaan als belanghebbend verband van verwanten. KansPlus kan u in contact brengen met collega-familieorganisaties die u zijn voorgegaan. En omgekeerd horen we graag welke ervaringen u hebt opgedaan.

Verspreiding van het Manifest

Betrokken organisaties

Het 'Manifest familiebeleid in de VG-sector' is voorjaar 2016 op landelijk niveau aangeboden aan:

- Familieorganisaties die bekend zijn bij KansPlus
- Ledengroepen van KansPlus
- Ministerie van VWS - de minister, de staatssecretaris, Directie Langdurige Zorg, Directie Markt en Consument en Vaste Commissie VWS van de Tweede Kamer
- Inspectie Gezondheidszorg (IGZ)
- Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN)
- Zorgverzekeraars Nederland (ZN)
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG)
- diverse collega-belangenorganisaties op provinciaal niveau zoals Zorgbelang, Platforms VG, evenals Ieder(in), de landelijke koepelorganisatie van de landelijke cliënten- en familieorganisaties in de lichamelijke en verstandelijke gehandicaptenzorg.

Voorts werd het Manifest toegezonden aan relevante landelijke media, waaronder Klik Vaknieuws, PlusPunt, Skipr en Zorgvisie. Deze besteedden uitgebreid aandacht aan het Manifest.

De reacties op het Manifest

Een groot aantal familieorganisaties heeft positief gereageerd. Zij hadden het voor-nemen de gezichtspunten uit het Manifest bij hun beleid te betrekken dan wel het Manifest aan de achterban voor te leggen. Ook de overige hierboven genoemde organisa-ties hebben het Manifest met veel belangstel-ling ontvangen. Met de meeste organisaties is een toelichtend gesprek geweest. Dit heeft geresulteerd in de volgende reacties en bevindingen.

- De staatssecretaris van VWS gaf voorjaar 2016 aan het Manifest te zullen meenemen in de toen in ontwerp zijnde Kwaliteits-agenda Gehandicaptenzorg. Deze is in juli 2016 door de staatssecretaris aan de Tweede Kamer aangeboden. Dit document (officieel 'Samen werken aan een betere gehandicaptenzorg' genoemd) onder-streept het belang om familie bij de zorg en het beleid te betrekken. KansPlus werkt nu samen met de andere betrokken organi-saties aan de uitwerking van 63 actie-punten uit de Kwaliteitsagenda. Bij een groot aantal actiepunten is ook de positie van verwanten een belangrijk aspect.

Met regelmaat wordt in de Kwaliteitsagenda Gehandicaptenzorg het belang van betrokkenheid van familie, familiebeleid, inspraak van familieverbanden aangegeven. Dit naast het belang van een goed cliëntenbeleid. Voorbeelden uit de kwaliteitsagenda zijn:

“met een grotere rol voor cliënten- en verwantenraden en familieverenigingen kunnen cliënten ook via die lijn meer regie in de besluitvormingsprocessen hebben en daardoor meer invloed op de kwaliteit van hun leven” en “besturen treden in overleg met cliënten- en verwantenraden en familieverenigingen (...) over hoe cliënten (...) beter in contact komen en blijven met het bestuur”,

“onderzoeken hoe de cliëntenraden en familieleden/familieverenigingen meer betrokken kunnen worden bij besluitvorming die rechtstreeks invloed heeft op de kwaliteit van zorg en leven van cliënten”,

“de rol van de Raad van Toezicht, Cliëntenraad, Familievereniging en Ondernemingsraad zijn voor het bestuur van de instelling van belang. De juiste positionering van deze partijen kan het bestuur helpen met sturen op kwaliteit, bijvoorbeeld door het bestuur scherp te bevragen”,

“een systematisch overzicht maken van inzicht uit het cliënt-ervaringsonderzoek en afstemming met cliëntenraad en verwanten over verbeteracties”.

NB: de kwaliteitsagenda en de bijbehorende aanbiedingsbrief d.d. 28 juli 2016 van de staatssecretaris van VWS kunt u eventueel downloaden via <https://www.kansplus.nl/2016/07/04/van-rijn-presenteert-kwaliteitsagenda-samenwerken-aan-een-betere-gehandicaptenzorg/>

- Met de Directie Markt en Consument van het ministerie van VWS is gesproken over de contouren van een nieuwe Wet Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen (WMCZ). De Directie stond positief tegenover het voorstel uit het Manifest dat familieverbanden in dialoog moeten kunnen gaan met de zorgorganisatie over familiebeleid. Dit zou kunnen in het kader van een nieuw toe te voegen inspraakartikel in de nieuwe wet.
- Ook de minister van VWS berichtte KansPlus dat het gezichtspunt van het Manifest betrokken wordt bij het ontwerpen van een nieuwe WMCZ. In het ambtelijk ontwerp hiervan - verschenen in oktober 2016 - spreekt de wettekst niet alleen meer van cliënten maar van cliënten en vertegenwoordigers. Er is een extra artikel toegevoegd waarin de inspraak van cliënten en cliëntvertegenwoordigers is geregeld naast de formele medezeggenschap van de cliëntenraad. KansPlus heeft in een reactie op het ontwerp verzocht in de Memorie van Toelichting bij de voorbeelden van inspraak ook de inspraak van familieverbanden en familieverenigingen uitdrukkelijk als voorbeeld te benoemen. De minister heeft op 21 december 2016 aangekondigd dat het definitieve wetsontwerp voor 1 juli 2017 bij de Tweede Kamer zal worden ingediend.
- KansPlus heeft een informeel gesprek gehad met de Directie Langdurige Zorg van het ministerie van VWS. De directie gaf aan het belang van een goed familiebeleid te onderkennen. Overeenkomstig het voorstel van KansPlus wordt de inhoud van het Manifest betrokken bij de uitvoering van de Kwaliteitsagenda Gehandicaptenzorg (zie ook eerder bij reactie Staatssecretaris VWS).
- De Vaste Kamercommissie VWS van de Tweede Kamer zette het Manifest op de agenda. De commissie verzocht vervolgens de bewindslieden om het Manifest te betrekken bij de beleidsvorming en de resultaten af te wachten. In reactie hierop stuurden beide bewindslieden hun brieven aan KansPlus in afschrift aan de Tweede Kamer.
- Een toelichtend gesprek is gevoerd met de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ). IGZ was positief over het Manifest. In september 2016 berichtte het IGZ 40

voorbeeld

inspectiebezoeken uit te voeren die in het teken staan van het versterken van de positie van cliënt en zijn netwerk. Door gesprekken met cliënten, cliëntvertegenwoordigers en begeleiders gaat het IGZ na in hoeverre aan één en ander aandacht wordt gegeven. Vervolgens geeft het IGZ aan dat zij het veld wil stimuleren en wil bijdragen aan het verspreiden van kennis over dit thema. Hiermee speelt IGZ ook in op de al genoemde Kwaliteitsagenda Gehandicaptenzorg. De inspectiebezoeken/gesprekken zijn inmiddels gestart. Naar verwachting zullen de bevindingen voorjaar 2017 bekend worden gemaakt. Deze worden besproken met onder meer KansPlus en Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

- Zorgverzekeraars Nederland (ZN) heeft het Manifest uitdrukkelijk per brief onder de aandacht van de zorgkantoren gebracht.
- Ook met de directie van de VGN is en toelichtend gesprek gevoerd. Er is een overlap tussen Manifest en kwaliteitsagenda. Daarom zal KansPlus met de VGN verder samenwerken aan de uitwerking van de 63 actiepunten uit de kwaliteitsagenda.
- Er is overleg gevoerd met Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG). De VNG wil positieve samenwerkingsrelaties tussen gemeenten en gebruikers van de zorg- en welzijnsorganisaties onder de aandacht brengen van de gemeentebesturen, de uitvoerders, de beleidsmakers en de verantwoordelijken. De VNG heeft KansPlus geïntroduceerd bij Movisie, een organisatie die de uitvoerders van gemeentelijk beleid ondersteunt met kennis en trainingen.

“De familieraad van zorgorganisatie NOVO heeft het Manifest met zoveel mogelijk gesprekspartners gedeeld. We hebben veel positieve reacties ontvangen.

Op inhoud is gesproken over de punten waarin de samenwerking met familie goed gaat of verbetering behoeft. Er kwam ook een kritische brief binnen van de cliëntenraad van NOVO gericht aan de initiatiefgroep van het Manifest. De cliëntenraad wees ons er op dat de rol van de familie niet de rol van de cliënt mag en kan overnemen.

Een citaat uit de brief: “Als je cliënten de tijd, ruimte en ondersteuning geeft, dan kunnen zij over vrijwel alles meepraten. Familie is soms te beschermend en vertegenwoordigt daardoor niet altijd de mening van cliënten.”

– Martinus Stollinga

Hoe kunnen familieorganisaties het Manifest inzetten?

Als het gaat om de formele medezeggenschap is iedere zorgorganisatie gebonden aan de regels van de huidige WMCZ. De wet bepaalt dat de cliëntenraad het belangenbehartigende orgaan is van de cliënten. Ook als deze geheel of gedeeltelijk uit familieleden bestaat. De leden van de cliëntenraad en de cliëntenraad zelf dienen 'zonder last en ruggenspraak' te werken. Zij maken dus hun eigen afwegingen bij de advisering. De eigen werkwijze wordt door de cliëntenraad zelf bepaald. De wet is voorwaardenscheppend en bepaalt de voorgenomen besluiten die de zorgaanbieder minimaal aan de cliëntenraad dient voor te leggen. De cliëntenraad kan ook ongevraagd adviseren. Momenteel wordt de WMCZ herzien.

Vanuit het perspectief van familieverbanden, familieverenigingen en verwantenberaden is naast de formele medezeggenschap veelal behoefte aan inspraak en dialoog. De realisatie daarvan staat of valt met het contact met uw achterban, met samenwerking en afspraken met cliëntenraden, met contacten met de professionals binnen de zorgorganisatie. Niet in de laatste plaats is het belangrijk om een open dialoog te hebben met het management, zoals bedoeld in het ambtelijk ontwerp van de nieuwe WMCZ en in de Kwaliteitsagenda Gehandicaptenzorg. Aanvullend kan nog de nieuwe Zorgbrede Governancecode 2017 worden genoemd.

Weliswaar is het ambtelijk ontwerp van de nieuwe WMCZ nog lang geen wet, het gedachtegoed van inspraak en dialoog, ook voor vertegenwoordigers buiten de formele medezeggenschap, wordt breed gedragen. Daar kan dus te allen tijde op worden ingespeeld. Naar verwachting komt dit aspect terug in de definitieve wettekst WMCZ. Ook de kwaliteitsagenda geeft het belang aan van betrokkenheid van de verwanten bij de directe zorg en het beleid. Daarnaast geeft de Zorgbrede Governancecode 2017 aan dat organisaties dialoog dienen te voeren met de belanghebbenden - in de eerste plaats cliënten en familieleden -, los van de formele medezeggenschap. De Zorgbrede Governancecode is ondertekend door de VGN en via het lidmaatschap VGN per 1 januari 2017 van kracht voor instellingen gehandicaptenzorg die lid zijn van de VGN. Cliënten, cliëntenraden, familie en familieverbanden kunnen op dit alles inspreken en hun wensen naar voren brengen over inspraak en dialoog.

Als de contacten met de zorgorganisatie naar uw idee beter moeten, kan het Manifest een hulpmiddel zijn om de samenwerking met familie op de agenda te zetten. Het Manifest is in de eerste plaats bedoeld om op organisatieniveau

het gesprek over de vormgeving van inspraak en dialoog naast de formele medezeggenschap aan te gaan. Om afspraken vast te leggen en veilig te stellen. De drie genoemde documenten ondersteunen het belang van inspraak en dialoog.

Inleiding

Stappen

Familieverbanden, familieverenigingen of verwantenberaden bepalen zelf welke van de volgende stappen zij zetten.

1

Ga met uw eigen achterban het gesprek aan: waar liggen wensen van individuele leden en waar kan uw vereniging, verband of beraad een mobiliserende of initiërende rol oppakken?

Onderzoek en bespreek met uw (actieve) leden welke gezichtspunten uit het Manifest een punt van aandacht zijn. Welke thema's individuele leden bezighouden. Bespreek ook wat goed gaat binnen de zorgorganisatie. Zo'n gesprek geeft voeding aan de vervolactiviteiten.

2

Ga met de voor u van belang zijnde cliëntenraad of cliëntenraden in gesprek. Onderzoek samen op welke terreinen u kunt samenwerken.

U ontmoet uw eigen achterban regelmatig en informeert hen via een nieuwsbrief en andere media. De cliëntenraad kan haar oor te luisteren leggen bij u. Andersom kunt u input leveren bij bepaalde thema's, ervaringen doorgeven of zaken signaleren. De cliëntenraad zal voor de eigen oordeelsvorming deze informatie graag benutten.

In overeenstemming met het ontwerp van een nieuwe WMCZ, is de cliëntenraad in de toekomst verplicht om vast te leggen op welke wijze zij de wensen van 'cliënten' inventariseert en de 'cliënten en vertegenwoordigers' informeert over de werkzaamheden en de resultaten. Ook hiervoor is samenwerking wenselijk. Ook al is de nieuwe WMCZ nog niet in werking, het ondersteunt wel de suggestie hierboven: maak afspraken met de cliëntenraad. Ook uw verband, vereniging of beraad van veelal wettelijk vertegenwoordigers hoort bij de achterban van de cliëntenraad.

Leg de samenwerkingsafspraken vast in een overeenkomst of op schrift gestelde afspraken. Uiteraard kunnen die naar aanleiding van een evaluatie weer worden bijgesteld.

3

Ga met de zorgorganisatie in gesprek. Geef aan welke thema's voor u als verwanten of wettelijk vertegenwoordigers (zowel individueel als collectief) van belang zijn.

Als de zorgaanbieder terughoudend is of zelfs niet wil meewerken, kunt u verwijzen naar de Zorgbrede Governancecode 2017.¹ Die heeft als codereguleer opgenomen dat de zorgaanbieder een beleid vaststelt voor dialoog met de interne en externe belanghebbenden (naast de formele medezeggenschap in het kader van de WMCZ).

Een familievereniging is een samenwerkingsverband van belanghebbenden. De Raad van Bestuur dient conform de nieuwe Zorgbrede Governancecode 2017 rekening te houden

¹ Per 1 januari 2017 van kracht voor de bij VGN aangesloten instellingen voor gehandicaptenzorg.

met de beginselen en coderegels. In- en externe belanghebbenden moeten volgens de code invloed uit kunnen oefenen op de zorg- en dienstverlening en de koers van de zorgorganisatie. Als achtergrondinformatie wordt in de code aangegeven dat 'de variatie die te vinden is in de medezeggenschapspraktijk (...) duidelijk maakt dat de wettelijke regeling van medezeggenschap via een vertegenwoordigend orgaan een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde is'. De doelen van 'de medezeggenschap en de dialoog staan in dit beleid centraal en het beleid komt tot stand na overleg met betreffende belanghebbenden'. Voorts: 'een te eenzijdige nadruk op de formele vormvereisten kan leiden tot een ritualisering van de medezeggenschap en laat kansen onbenut voor andere vormen van medezeggenschap, deze code ondersteunt het benutten van deze kansen'. De code maakt onderscheid tussen de medezeggenschap van cliënten als groep en de omgang met andere belanghebbenden die relevant zijn in het licht van de maatschappelijke doelstelling. Eén van de code-regels is de regel dat de Raad van Bestuur in dialoog gaat met 'andere belanghebbenden' van de zorgorganisatie.

NB: de code kunt u eventueel downloaden via www.kansplus.nl. Zoek onder 'zorgbrede governancecode 2017'.

De governancecode is ook te vinden op www.governancecodezorg.nl

Als de zorgaanbieder dit niet doet of er naar uw oordeel geen redelijke invulling aan geeft, kunt u om een gesprek vragen met de Raad van Toezicht. Ook kunt u als belanghebbenden - als sprake is van een geschil - uw standpunt voorleggen aan de Governancecommissie Gezondheidszorg die conform de Zorgbrede Governancecode is ingesteld. U kunt ook contact zoeken met IGZ of

zorgkantoor met het verzoek uw punten te betrekken bij hun gesprekken met de zorgorganisatie. Voor een zorgorganisatie is het van belang om via ervaringen weet te hebben van wat er speelt in de organisatie. Dus ook van de ervaringen van familie en verwanten. In toenemende mate vindt binnen zorgorganisaties op verschillende niveaus driehoeksoverleg plaats: overleg tussen de cliënt, verwant/familie en zorgorganisatie. Zo'n driehoeksoverleg kan op het niveau plaatsvinden van de individuele cliënt, groep, locatie, afdeling en instelling. Geef daarbij als familieorganisatie duidelijk aan welke gespreksthema's voor u van belang zijn. Thema's kunnen van jaar tot jaar verschillen. Periodiek overleg is dus noodzakelijk. Leg de samenwerkingsafspraken vast in een overeenkomst of in op schrift gestelde afspraken.

NB: de Landelijke Commissie van Vertrouwenslieden (LCvV) benoemde als scheidsgerecht in een recente uitspraak over een geschil tussen cliëntenraad en zorgorganisatie (zie Manifest), het belang van overeenkomsten tussen cliëntenraad, familievereniging en zorgorganisatie.

Bekijk zelf welke contacten nog meer van belang kunnen zijn voor u. Zowel binnen als buiten de zorgorganisatie.

Vaak zijn er binnen of buiten de zorgorganisatie op een ander niveau al positieve samenwerkingsrelaties tot stand gekomen. Maak gebruik van deze contacten. Veranderingen kunnen ook van onder- of buitenaf tot stand komen.

voorbeeld

De rol van de familie en de familievereniging in de zorg rond de cliënt wordt zowel door de Raad van Bestuur als door de cliëntenraad vaak onderschat. Allereerst is de familie de enige constante factor voor de cliënt. Daarnaast kan een actieve en krachtige familievereniging veelal een toegevoegde waarde hebben voor zowel familie als cliëntenraad. Binnen een familievereniging is vaak expertise aanwezig die (kosteloos) ingezet kan worden als de familie of de cliëntenraad worden geconfronteerd met moeilijke vraagstukken of beoordeling van financiële en organisatorische kwesties. Bijvoorbeeld bij zaken die voor advies aan de cliëntenraad zijn voorgelegd. In dat opzicht kan de familievereniging bijdragen aan professionalisering van de cliëntenraad. Ook voor een Raad van Bestuur is het van belang om met een professionele cliëntenraad en familievereniging te maken te hebben die weet wat er speelt in de organisatie. Een driehoeksoverleg kan ook op het niveau van Raad van Bestuur/cliëntenraad/familievereniging plaats vinden.

– Paul Lucardie

voorbeeld

“Onze familievereniging heeft het Manifest allereerst gedeeld met onze leden. We zijn in een kleine setting hierover in gesprek gegaan. Ook omdat we toekomstgericht wilden onderzoeken welke rol de familievereniging heeft in deze veranderende tijden. Daaruit bleek duidelijk dat onze leden de rol van de familievereniging belangrijk vinden. Niet alleen als informatiebron en platform om kennis en ervaringen uit te wisselen, maar ook als gesprekspartner voor de Raad van Bestuur en cliëntenraad. We hebben van onze leden de opdracht gekregen om te investeren in die relaties. Verder hebben we de stellingen uit het Manifest getoetst aan de ervaringen van onze leden. Hierdoor werd het voor ons als bestuur duidelijk op welke fronten men tevreden is en waarin verbetering is gewenst.”

– Familievereniging Dicht-bij

² Een model samenwerkingsovereenkomst van cliëntenraad, zorgorganisatie en familievereniging/verband of verwantenberaad zal naar verwachting voorjaar 2017 verschijnen. Indien u liever voor aparte afspraken kiest met enerzijds de cliëntenraad en anderzijds de zorgorganisatie, kunnen delen uit het model van deze drie-partijen overeenkomst genomen worden.

³ Momenteel wordt vanuit KansPlus gewerkt aan een handreiking die bouwstenen levert voor de totstandkoming van een familiebeleid binnen zorginstellingen. Deze handreiking is opgesteld naar aanleiding van een proefproject ‘samenwerking binnen de zorg’ en zal voorjaar 2017 verschijnen.

Doelgroepenlijst

Hieronder staan suggesties voor contacten en activiteiten om het belang van familie en familiebeleid onder de aandacht te brengen (informereren, inspreken of de dialoog aangaan).

Wie	Hoe	Wanneer
Achterban van familievereniging, familieverband of verwantenberaad	<ul style="list-style-type: none"> Nieuwsbericht op website, in mededelingenblad of apart bericht (eventueel met link naar het Manifest). In gesprek met uw eigen directe achterban. 	
Centrale cliëntenraad (CCR) of decentrale cliëntenraad	<ul style="list-style-type: none"> Manifest en begeleidende brief waarover u in gesprek zou willen gaan. Gesprek over takenverheldering, positieuiding (wettelijke taken cliëntenraad blijft uiteraard onverlet). Samenwerkingsovereenkomst.² 	
Zorgorganisatie (Raad van Bestuur, Raad van Toezicht, directie, enzovoorts)	<ul style="list-style-type: none"> Manifest en begeleidende brief met daarin de thema's waarover u wilt overleggen, inspraak wilt hebben of de dialoog wilt aangaan. Agendering in een periodiek overleg. Samenwerkingsovereenkomst (zie voetnoot 2) Verdere bouwstenen voor familiebeleid bespreken.³ 	
Medewerkers	<ul style="list-style-type: none"> Kort bericht op Facebook-pagina met verwijzing naar website familieorganisatie. Persbericht ten behoeve van een artikel in nieuwsbrief of bulletin van of voor medewerkers. Illustratie aan de hand van positieve voorbeelden van werken in de driehoek, bijvoorbeeld in een column. Ervaringsverhalen binnen de opleiding. 	
Sleutelfiguren binnen de organisatie	Manifest en begeleidende brief.	
Zorgkantoor	Manifest en begeleidende brief. Ook de zorgkantoren kunnen bij hun gesprekken over de financiering van de organisatie een positieve invloed uitoefenen op het ontwikkelen van een goed familiebeleid. Hun Inkoopkader Gehandicaptenzorg 2017 wijst op het belang van het centraal stellen van cliënt en vertegenwoordiger. Via hun landelijke koepel (ZN) hebben zorgkantoren het Manifest al wel eerder ontvangen. Maar het helpt uiteraard wanneer u dit zelf ook doet.	
Platform VG/afdeling KansPlus en andere belangenorganisaties in de regio	Brief/gesprek. Wellicht kunnen zij u ondersteunen bij de realisatie van uw visie. Dit soort verbanden overleggen vaak weer met regionaal georganiseerde platforms van zorgaanbieders.	
KansPlus op landelijk niveau	De helpdesk van KansPlus kan leden, ledengroepen, aangesloten cliëntenraden en familieorganisaties te allen tijde van kortdurend advies dienen. Voorts biedt KansPlus via werkgroepen, ledenvergaderingen, themabijeenkomsten, en (digitale) media informatie over de ontwikkelingen binnen het landelijk beleid.	

Samen werken aan een mooi leven

KansPlus, belangennetwerk voor mensen met een verstandelijke beperking

bezoekadres

De Haag 10
3993 AW Houten

bankrekeningnummer

NL 49 RABO 0159376769

postadres

Postbus 408
3990 GE Houten

KvK

30231388

t 030 236 37 44 (van ma t/m do)

w www.kansplus.nl

e info@kansplus.nl

f facebook.com/kansplus

t [@KansPlusNL](https://twitter.com/KansPlusNL)

VraagRaak

Steunpunt medezeggenschap

